

Василь Граб

ВЧИТЕЛІ ХУДОЖНИКА НОВОБРАНЦЯ

Івану Яковичу Новобранцю присвячено чимало публікацій. Одначе всі вони оминають його вчителів. Лише у вступній статті до альбому “Іван Новобранець – заслужений художник України (маляр, кобзар, бандурист і лірник)”, виданому в Полтаві 2009 р., мистецтвознавець Віктор Фурман зазначив, що талант Новобранця “помітив і підтримав його старший товариш, вчитель і порадник І. І. Падалка”¹. Оце і все.

Отже, у біографії художника існує явна прогалина. Заповнити її і ставить на меті пропонований нарис. Побудований він в основному на підставі розповідей самого Івана Яковича із залученням деяких інших джерел.

Із першою вчителькою відносини в Івана не склалися. Його захоплення малюванням вона не схвалювала. Батькам хлопчика казала: “Вчитися він не хоче. Бо ледащо. Все малює. А що оте малювання дасть? Нічого”.

Івана це ображало. Бо в малювання він вкладав багато душі і праці. Тим же, хто легенько заробляв трієчку, не дорікали.

Школу Іван Якович згадує з нотками гіркоти: “І для чого мене напихали тим, до чого я не мав ніяких здібностей? Скільки часу змарновано!”

У третьому класі його залишили на другий рік. У цей період у житті Івана сталася важлива подія. По класу прокотилася новина: “Учителем малювання в нас буде справжній художник!” Іван чекав його з особливим хвилюванням.

Художник виявився звичайною веселою людиною. Без будь-якого вступу сказав:

– Зараз ми будемо малювати. Почнемо з кола. Тільки без циркуля! Коло одразу визначить, як ви відчуваєте форму.

– Я швидко намалював коло, – розказує Іван Якович, – а Йосип Дмитрович, побачивши мій малюнок, перекреслив його:

– Я ж казав – циркулем не користуватись! Діти заступились за мене. Хором закричали: “Так він художник!” Учитель здивувався і записав мене в художній гурток, який створив у школі.

Художній гурток Березотоцької середньої школи, у якій навчався Іван, вступивши туди 1946 р., відвідували учні різних класів, осіб десять. Змальовували з картин, ілюстрацій у книгах, а також писали натюрморти з предметів, які розставляв на столі Йосип Дмитрович.

Він був усебічно обдарованою людиною. Крім учительювання, завідував клубом, малював чудові декорації, керував драмгуртком. Ставив українську класику: “Наталку Полтавку”, “Назара Стодолю” та ін.

Прихильно ставився до Івана, багато чому його навчив, а от ґрунтувати полотно – чомусь ні. І коли хлопець почав малювати олійними фарбами – нічого не виходило.

– А ти візьми крохмаль і проґрунтуй, – порадив йому Йосип Дмитрович.

Справді, малювання пішло, але через декілька років полотно потемніло і фарба осипалась. Невже Михайленко не знав, що крохмаль для ґрунтовки не годиться? Чи, може, порадив хлопцеві найдешевший варіант?

У восьмому класі Іван вирішив скопіювати картину Васнецова “Богатирі”. Все намалював, а копита не виходили. Ніяк колір не міг підібрати. Порадити ж нікому: Йосип Дмитрович на той час із села кудись виїхав.

Пішов у сусіднє село Вовчок до художника Петра Киричка, і той показав, яку фарбу з якою треба змішувати, щоб вийшов потрібний колір, та сам і копита домалював. Навчив і як ґрунтовку робити. Він був непоганим художником. На замовлення з Лубен і Полтави малював плакати з Леніним, а для душі – пейзажі. Після себе залишив багато етюдів, і вони розійшлися по навколишніх селах.

Іван Якович Новобранець,
художник, кобзар

¹ Правильно – Падалко.

А найулюбленишим учителем Івана став І. І. Падалко. Він викладав фізику, хоч за покликанням був музикантом. На Івана звернув увагу, коли той навчався у п'ятому класі, де його теж залишили на другий рік. Причиною тут уже стала дівчина, в яку закохався, а також пристрасть до музики і слава гармоніста. Жодне весілля чи молодіжна вечірка не обходилися без Івана. А там і чарку підносили, і цигаркою пригощали. Закінчилося тим, що директор «висвятив» його на лінійці перед усією школою і «весільні походеньки» заборонив.

Усе це спостерігав І. І. Падалко. На перерві він підійшов до Івана і лагідно запитав: «Хочеш грати на баяні? Я тебе підучу, і ти будеш акомпанувати у мене в хорах». Іван Іванович керував хорами вчителів та сільськими. За його порадою голова колгоспу Важкий придбав акордеон «Маріо» (баяна не знайшлося), вручив його Іванові, і Падалко почав із хлопцем заняття. Навчав разом зі своїм сином Гришею. Причому, вчив не лише техніки гри і нотної грамоти, а й теорії музики. Займався близько трьох років, а потім влаштував екзамен. Зробив це якось непомітно, так би мовити – спонтанно. В його

І. І. Падалко

критій очеретом хаті стояло піаніно. Після німецької окупації інструмент викинули зі школи, а Іван Іванович привіз його додому, вирізав із дерева відсутні клавіші, настроїв і награвав на ньому улюблені мелодії. Якось Іван теж підсів до піаніно і зіграв якусь річ.

– А ти можеш покласти це на ноти? – запитав учитель. І коли Іван швидко з цим упорався, похвалив: «Молодець!»

Цей день став одним із найщасливіших у житті Івана.

Із розповідей учителя довідався про його біографію.

Народився Іван Іванович 1900 року в Березоточі в простій селянській родині. Здобув у Лубнах освіту вчителя. Деякий час працював за спеціальністю; вчився на скрипалю в Полтавському музичному училищі; підробляв статистом у театрі. Потім поступив у Харківський музично-драматичний інститут, де займався по класу бандури. Тут його другом став А. Я. Штогаренко, майбутній композитор. Можливо, велика музична кар'єра чекала і Падалка, якби його шлях не перетнули драматичні події.

На третьому курсі з якоїсь нагоди приїхав до батьків у Березоточу, а слідом прийшов виклик на з'їзд кобзарів. Із радістю почав збиратися, але батько не пустив під приводом невідкладної роботи. А може, щось відчувало татове серце.

Невдовзі до села докотилася чутка: «Тих кобзарів, що з'явилися на з'їзд, більшовики розстріляли». А ще через деякий час страшна звістка поповнилася подробицями: «З'їхалися кобзарі в Харків, а їм сказали: «Поїдемо у Москву. Вас хоче послухати сам товариш Сталін». Посадили у вагони і по дорозі знищили»².

Почувши таке, Падалко закопав бандуру і почав ховатися по хуторах. Жив із того, що ремонтував людям чоботи. Коли відчув, що небезпека минула, повернувся в Харків, але вже не до свого інституту, а поступив у технічний. Після його закінчення викладав у військовому училищі.

І. І. Падалко біля своєї хати

² Кобзарів розстріляли на початку грудня 1930 р. на околиці ст. Козача Лопань (див.: Литвин М. Як більшовики «вибивали колом закобзарену психіку» українського народу [Текст] / М. Литвин // Інформаційний бюлетень. – 2011. – № 13 (7 квіт.). – С. 6).

По війні працював учителем у Березоточі. На дозвіллі виготовляв старосвітські бандури. Організував у школі капелу бандуристів, для якої з його ініціативи закупили дванадцять бандур. Керував хорами вчителів і двома сільськими.

Пам'яті вчителя Іван Новобранець присвятив картину “Куток Білики”. Зовні вона проста. Плине ріка. Через ріку перекинута місток. Біля нього людина у вишиванці, з ціпком і сопілкою.

Удивляючись пильніше, починаєш розуміти, що на полотні не просто річка, а Ріка життя. Місток же веде на “той” не відомий нікому берег. На цьому ж, поблизу хати, стоять вулики – як символ плідно прожитого життя. Усе в картині рухається і сприймається як перехід, трансценденція, вихід за межі явного. Зринають у пам'яті чиїсь поетичні рядки:

*Хіба ви не бачили
Вічний потік?
Він всюди,
Хоча здається нам нерухомим...*

Шанобливо згадує Іван Якович і Мусія Карповича Дорошенка. У середній школі села Березоточа він викладав російську мову і літературу. Уроки вів цікаво. Мова його була багата, образна, рясніла прислів'ями й приказками. Читав майстерно. Слухали його із захопленням. А якщо комусь треба було вийти з класу – будь ласка, питати не треба, тільки роби це тихо, щоб нікому не заважати.

До Різдва Мусій Карпович складав щедрівки і, начепивши бороду, ходив із колядниками й звіздою по селу. Щоб влада не придиралася, звізду носили п'ятикутну. Організовував із молоддю й інші народні свята. Вів у школі літературний гурток.

До 60-ти річчя від дня смерті І. Карпенка-Карого підготував виставу “Суєта”, у якій зіграв “писаря в запасі” Івана. Зошит із режисурою п'єси та списком виконавців зберігає дочка Мусія Карповича Ю. М. Савченко, з якою автор цих рядків зустрівся наприкінці лютого 2011 р. у Полтаві. Юлія Мусіївна розповіла, що свого часу батько був артистом Харківського театру “Березіль”, поділяв по-

І. Новобранець. Куток Білики (с. Березоточа). 1990

гляди Леся Курбаса і навіть вважався його помічником. На роботу в театр ходив мимо газетних вітрин, щоб ознайомитися з новинами. Одного разу прочитав: “Знешкоджено ворога народу Курбаса, але залишилися курбасенята”. Відчувши, що загроза таким чином нависла і над ним, придбав буханець хліба, квіток на потяг і виїхав у Новоросійськ. Зробити це йому було легше, ніж іншим, бо сім'ї не мав. Потім в аеродромній обслузі пройшов війну, закінчив філологічний факультет Київського університету імені Т. Г. Шевченка.

Береже Юлія Мусіївна і двотомних загальних зошити батька. Один із них має заголовок: “О. С. Пушкін. “Євгеній Онегін”. Роман у віршах. с. Березоточа 1979 р.”, другий – “Олександр Блок. Поезії й Поєми. с. Березоточа. 1981”. Це рукописи перекладів творів Пушкіна і Блока українською мовою, над якими М. Дорошенко працював близько двадцяти п'яти років під час вчителювання.

У зошиті з перекладами творів Блока міститься вступ “Від мене”. У ньому Дорошенко зазначив: “Я почав перекладати Блока на українську мову з поеми “Дванадцять”, яка мене вразила чіткістю письма, афористичністю, вільною ритмікою. Образність і лексика її вражають народністю. Революція з поеми Блока дихнула на мене живим диханням.

В роки революції я, дев'ятнадцятилітній, був членом Полкового Комітету солдатських депутатів та учасником армійських з'їздів на Румунському фронті... Через те поема

М. К. Дорошенко

“Дванадцять”, з якою я познайомився в 30-х роках, припала мені до душі й до серця: з неї війнуло на мене рідною стихією молодості”. Переклади присвячені Оксані Каюковій, що на початку 1920-х років “дзвеніла і квітнула” на сцені Березотоцького театру, який Дорошенко створив.

Захоплює краса і точність перекладів. Візьмімо, приміром, “На полі Куликовім” О. Блока:

*Ріка простлалася. Тече, сумнить ліниво
І мие береги.*

*На жорсткій глині жовтого обриву
В степу сумнять стоги.*

*О Русь моя! Дружинонько! Не долі
Віється довга путь!*

*Ця путь – стріла татарської сваволі
Вн’ ялась нам в груди.*

*Ця путь степна, ця путь в журбі
безмежній,*

*В твоїй журбі, о Русь!
Та навіть ночі в млі потубережній
Я не збоюсь.*

*Хай ніч. Домчимо. І метнем заграви
В степову даль.*

*В степнім диму майне знамено слави
Й ханської шаблі сталь...*

Важко втриматися, щоб не навести ще якусь децицію тексту. Наприклад, фрагмент із “Євгенія Онегіна”:

*Огонь погас. Лиш попеліє
В угіллі жеврінь золота,
Лиш тільки ледве змієвіє
Над приском³ пар і теплота
Пашиць з каміна. Дим буржевий
Віється з люльок. Кришталевий
Бокал шипить серед стола;
Спадає вечорова мла
(Люблю я дружні розбалаки
І в дружнім келисі вино*

*В порі, що звать заведено
“Пора між вовка та собаки”,
Чому ж то, – не збагну ніяк);
Розгомонівся бал друзяк...*

Працював Мусій Карпович “для української мови”. Частина творчого доробку, а саме переклад поеми “Дванадцять” підготував 1972 р. до друку. Але вона залишилася невиданою. Як він пояснив у згаданому вступі “Від мене”, “через обставини, що склалися несприятливо”.

Переклади багаті призабутими словами, неологізмами, образними знахідками. У разі опублікування цієї праці М. К. Дорошенка, вона збагатила б українську мову і поезію, дала б цікавий матеріал для філологічних досліджень.

Будемо сподіватися, що Юлія Мусіївна справу батька доведе до логічного завершення. Тим більше, що вона член Кобеляцької громадської організації “Літератор”, одним із завдань якої є популяризація художнього слова.

Крім шкільних учителів – художника Михайленка, музиканта Падалка, літератора Дорошенка, Іван Якович Новобранець зі щирим теплом згадує Е. І. Хорошого, педагога-художника Московського заочного народного університету мистецтв, у якому наш земляк учився в другій половині 1960-х років.

Едуард Ілліч навчав, виходячи з індивідуальних особливостей Новобранця, схвалював позитивні сторони його робіт, тактовно підказував, як виправити недоліки. Відмічав нахил студента до чистих, яскравих кольорів, притаманних народному мистецтву. Радив берегти власну манеру письма, свій стиль.

У художній майстерні Івана Яковича висить широка рамка з фотокартками дорогих для нього людей. Тут і вчителі – носії вічної спадкоємності духу.

³ Приск – вірогідно виступ каміна, від прискалки – виступ скелі.

